

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1958**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1958

Redaktion:

GÖSTA BERG · BENGT BENGTTSSON

Redaktör: Bengt Bengtsson

Omslagsbilden återger ett stycke sidenbrokad, vävd senast 1765 av Abraham Ekstedt. Materialet är silke från "Mulbärs Plantagen vid Lunds Stad". Nordiska museet, Berchska samlingen. Se Ingegerd Henschens uppsats, sid. 47.

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1958

Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr

STATSMINISTER DUES RESECHATULL

av Edward Hamilton och Jan Brunius

SCHATULLETS ÄGARE

Den förste ägaren till det reseschatull, som här göres till föremål för en närmare beskrivning, var excellensen Frederik Gottschalk Haxthausen Due. Han föddes den 14 april 1796 i Trondhjem, där hans far var redare och befraktare. Som 13-åring antogs Due som kadett vid artilleriskolan i Köpenhamn och som nyutexaminerad underlöjtnant deltog han i 1814 års fälttåg. Efter Sveriges och Norges förening 1815 blev han på grund av sitt belevade sätt och sin skicklighet i franska anställd som adjutant hos den då 16-årige prins Oscar, sedermera Oscar I (1799—1859), vilken han sedermera kom att stå mycket nära. Due fick även i högsta grad åtnjuta Karl XIV Johans (1763—1844) vänskap och bevågenhet.

Nu gick det raskt undan för Due. 1818 blev han löjtnant och året därpå kapten i armén samtidigt som han blev riddare av Svärdsorden. 1822 finner vi honom som major, rikshärold samt riddare av Nordstjärneorden, året efter som statssekreterare och chef för den norska statsrådsavdelningens kansli i Stockholm samt medlem av Kungl. Konvoj-Kommissariatet. Den ställning som Due hade uppnått endast 27 år gammal gav honom stort inflytande, då statssekreteraren på grund av sina färdigheter i franska fick föredra alla norska ärenden för konungen i enrum utan konstitutionellt ansvar. Snabbt avgjorde därefter konungen ärendena i statsrådet, där Due fick vara tolk på grund av de flesta statsrådets bristande kunskaper i franska. Till den unge hovmannens heder är det dock omvittnat, att han aldrig missbrukade sin inflytelserika ställning.

1828 ingick Due giftermål med statsrådet Valentin Sibberns 16-åriga dotter Alethe från Vernekloster, en egendom nära staden Moss.

Mellan 1832 och 1841 fungerade han som överceremonimästare vid Kungl. Maj:ts Orden i Norge. Kommendör av Nordstjärneorden blev han 1832, och sju år senare fick han generallöjtnants rang. 1841 blev Due norsk statsminister i Stockholm, en utnämning som hälsades med stort bifall av den samtida demokratiska pressen i Norge, vilken konstaterade, att Due var den första borgerliga statsministern efter 1814. Trots att Due icke hade den för detta viktiga ämbete gängse utbildningen, uppträdde han med sådan takt och klokhet att han vann både konungens och folkets förtroende. Dessa hans egenskaper kom mången gång väl till pass när det gällde att mildra Karl XIV Johans temperamentsfulla yttranden i statsrådet, då Due bidrog till att, som ett norskt eftermäle säger, "glatte skarpe kanter".

1844 fick Due storkorset av Nordstjärneorden, och tre år senare utnämndes han till serafimerriddare. Hans vapen beskrives sålunda: "Skjoldet tverdelat nedad venstre, i det øvre røde felt en femtakket stjerne, i det nedre blaa en flyvende due". Egendomligt nog antog Due icke något valspråk. Det är dock möjligt att han vid något tillfälle lekt med tanken att komplettera sin serafimersköld därmed, ty i hans schatull förvaras några exlibris, som återger hans serafimervapen, och på ett av dessa kan man i bläck läsa devisen "Nil Conscire Sibi", eller "Att icke veta med sig något orätt".

En säkert välbehövlig rekreation fick Due, då han vintern 1855—56 begav sig utomlands med fru, dotter och kammarjungfru, vilket verifieras av ett i schatullet förvarat kabinettpass av ansevärd dimensioner (27 × 40 cm) om åtta sidor, där han "anmält sig vilja resa till Preussiska, Österrikiska och andra Tyska Stater, Belgien, Holland, Frankrike, Italien och Schweiz". Många passkontrollstämplar i olika färger pryder passet och visar färdvägen. Under denna resa liksom under andra kom reseschatullet säkert till god användning.

Ministerkrisen i Norge 1858 medförde bl. a. att Due begärde och fick sitt avsked som norsk minister i Stockholm. För för-

tjänstfull statsmannagärning fick han storkorset av den 1847 instiftade St. Olafsorden samtidigt som han blev utnämnd till envoyé extraordinaire och ministre plenipotentiaire i Wien och ett år senare även i München. Under Wien-vistelsen, som varade ända till 1871, förde han ett gästfritt hus varvid han med särskild glädje öppnade sina dörrar för resenärer från Skandinavien.

Den höga ställning som Due innehade medförde helt naturligt betydande representationsplikter, då det enligt dåtidens sedvänjor i stor utsträckning gavs middagar, baler, musikaliska soiréer och "hölls salong", förutom att det varje torsdag under säsongen var mottagning. Härvid kommer särskilt Dues långvariga vistelse i Stockholm i åtanke, då Frederik och Alethe Due bebodde Norska ministerhotellet, som låg på den tomt där Arbetsgivareföreningens hus på Blasieholmen nu ligger. Deras hem här blev en samlingsplats för det yppersta av vad Stockholm under denna tid kunde uppvisa av börd och "talanger". Bland de senare må nämnas Erik Gustaf Geijer (1801—1878), Jenny Lind (1820—1887) samt Adolf Lindblad (1801—1878). Bekantskapen mellan den musikaliskt begåvade Alethe Due och Jenny Lind utvecklade sig till en varm vänskap. Genom sin fina takt, sitt älskvärda väsen och sin stora skönhet förvärvade värdinnan de mest vidsträckta sympatier, och man förstår väl de vackra nekrologer, som skrevs vid hennes fränfälle 1887. Hon fick uppleva Karl XIII, Karl XIV Johan, Oscar I, Karl XV och Oscar II. Att den representativa och intagande fru Due tidigt knöts till hovtjänst är ganska naturligt. De fyra sistnämndas hov tillhörde hon först i egenskap av "statsfrue" 1840, senare som "overhofmesterinde" 1873 varom flera kungliga presenter bära vittne.

Efter en 60-årig statsmannatjänst fick excellensen Due sitt avsked 1871, varefter han slutligt bosatte sig i Kristiania (Oslo), där han avled den 16 oktober 1873. Till sonen, dåvarande kaptenen Wilhelm Due (1829—1918), som då var chef för "H. M. Konungens norske Garde"¹ i Stockholm, avlät Oscar II följande telegram: "Med dyb medfølelse modtager jeg efterretningen om

¹ Förlagt till Storgatan 23 i samma byggnad, som nu användes av Östermalms polisstation.

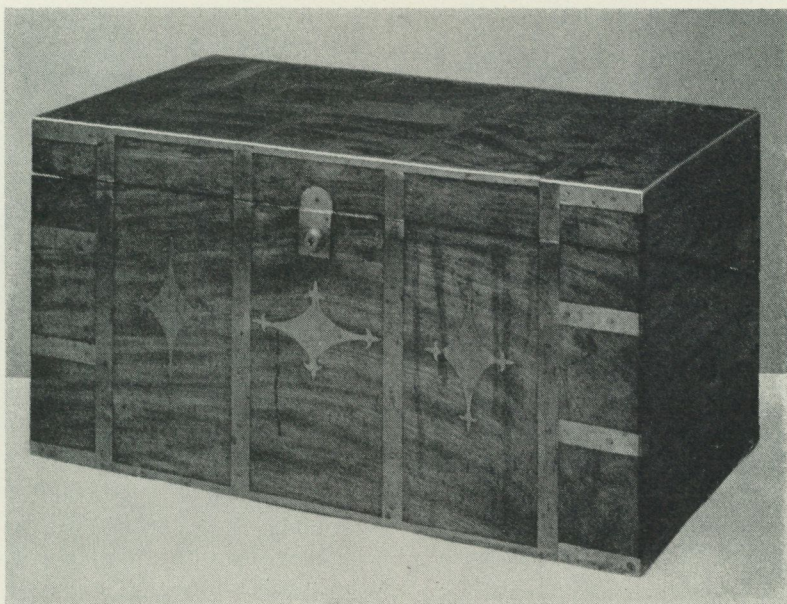

*Statsminister Frederik Due
(1796—1873). Fotografien är
tagen i Wien någon gång
1864—1870.*

Deres kjære, gamle faders død, der har været min bedstefaders, faders og hele min slegts tro tjener og ven! Guds fred over hans sjæl og hans trøst over efterladte. Drotningholm 16 octbr. 1873. Oscar.”

Som arvegods kom schatullet så småningom till sonen Wilhelm Due för att vid hans död 1918 genom testamenteriskt förordnande överlämnas till hans systerdotter grevinnan A. S. Hamilton, f. Peyron, min mor, som i sin tur redan 1920 överlämnade det samma till mig.

Förutom att tjäna sitt ursprungliga ändamål kom schatullet under årens lopp även att bli en ”relikgömma” för souvenirer, vilka man pietetsfullt samlade. Ett, man kan säga dominerande, inslag utgöres av hårlockar av anhöriga eller bemärkta personer, vilka man enligt tidens sed bevarade som minnen av en eller annan anledning. I en av schatullets många lönnlådor hittar man

Frederik Dues reseschatull gör ett gediget och en smula tungt intryck med sin enkla, släta form och sina skarpa, mässingsbeslagna kanter.

t. ex. ett litet pryddigt "paket" med påskrift "Haarloek af H.K.H. Kronprinds J. F. Oscar faaet af H.K.H. d. 13 april 1823". Av Karl XIV Johan har Due vid tre olika tillfällen fått hårlockar, nämligen 1830, 1832 samt 1841, alla i små paket av liknande slag. Dessa "gåvor" har väl knappast varit föremål för någon högtidlig överlämning, utan snarast har det väl tillgått så, att sedan den tillkallade perukmakaren utfört sitt värv, så har den närvarande uppvaktningen, med tillstånd får man förmoda, tagit vara på en lock av Högst Densammes hår. Det finnes dock belägg på att dylika souvenirer överlämnats under mera värdiga former. I sin "Biographie" noterar landshövdingen i Hallands län greve A. P. Lewenhaupt: "1845. Benådad af Hans Maj:t Konung Oscar d. I. med en Ring med Högst salig Konung Carl d. XIV Namnchiffer innehållande en lock af den Store Konungens hår."

Bland mera familjebetonade minnen må nämnas två små paket med påskrift "Den kära Pappas hår och blommor den 16. Oct 1873" respektive "Blommor tagna vid den älskade Pappas kista den 21. Oct 1873". Här är det svärdottern Amelie Due, f. Peyron, som tillvaratagit dessa minnen. Man samlade på allt, t. o. m. en så pass obetydlig sak som en fingertuta blev ett dyrbart minne. På ett litet kuvert kan man läsa "Fingerhatte som Kong Carl tog af sig och for att forbinde min Finger". Det syftar på Karl XV, som hjälpte sin skadade adjutant, löjtnant Wilhelm Due. Om Wilhelm och Amelie Dues silverbröllop 1892 får man en påminnelse genom en avlång röd ask, där en utomordentligt vackert arbetad myrtengren i silver ligger på en rosa bädd av bomull. Silversmeden är P. A. Lie, Prindsgade No 15, Christiania. Affären existerar fortfarande men nu under adress Akersgade No 16, Oslo. De under 1800-talets första hälft så populära hårarbetena är givetvis representerade i form av ringar och en mycket vackert arbetad brosch på en smäcker ställning av guld. Stämplarna är otydliga men kan vara Gustaf Folckers från 1830-talet. Ett både praktiskt och elegant föremål är ett litet etui av imiterat brunt läder med Frederik Dues initialer i silverpärlor på ljusgrön pärlbotten. En svagt vågad guldbård utgör inramning. Genom att öppna ena sidan kan man fälla ut ett litet vaxljus, och under en plånförsedd klaff finnes plats för "strykstickor". Påskriften "Souvenir af Bertha Fleming 1845" ger vid handen att givarinnan måste vara kabinettsskammarherre J. Cl. Flemings dotter (1831—1848). Familjerna Due och Fleming, båda knutna till hovet, har säkerligen umgåtts flitigt, och vid något tillfälle har kanske den unga 14-åriga Bertha uppvaktat "Oncle Frederik" med denna dåtida "ficklampa", som han tydligen fann så användbar, att den skulle ha sin plats i hans inventiösa reseschatull.

Givetvis finnes flera föremål av souvenirkaraktär, men de här beskrivna torde vara tillfyllest för att ge en bild av schatullet även som "relikgömma". Dock, som avslutning må nämnas ett litet paket med påskrift "Et Stykke af Hans Majts Kong Carl Johans Kroningsmantel vid Kroningen i Trondheim d 7 Sept 1818". En röd tygbit av silkessammet förråder att Frederik Due, som i egenskap av adjutant hos tronföljaren deltagit i krönings-

högtidligheterna i Trondhjem, passat på tillfället att tillägna sig ett för honom säkert dyrbart minne, men tyvärr och märkligt nog föreligger här en mystifikation. Då det ju ur museal synpunkt vore värdefullt att kunna redovisa det lilla tygprovet, överlämnades detsamma till Kungl. Livrustkammaren för bestämning. Undersökningen gav emellertid vid handen, att den Dueska tygbiten inte var av samma slags tyg, som ingår i 1818 års kröningsmantel, vilken f. ö. tidigare burits både av Adolf Fredrik och Gustaf III för att efter ändring för sista gången bäras av Karl XIV Johan. Ej heller har den lilla tygbiten enligt Kungl. Husgerådskammaren kunnat härledas till någon mantel av senare datum. Huru det förhåller sig med tygprovets proveniens är väl nu omöjligt att klarlägga och är naturligtvis inte heller av någon större betydelse, men att Due medvetet skulle ha givit en souvenir falsk ursprungsbeteckning har man ingen anledning att förmoda. Något slag av förväxling har tydligen ägt rum.

E. H.

SCHATULLET OCH DESS INNEHÅLL

Det Dueska reseschatullet har formen av en kraftig, slät låda, tillverkad i mahognyfaner på blindträ av mahogny och med kanter, hörn och sidor skyddade av infällda lister och beslag av mässing. Fyra av beslagen löper som sammanhållande band över framsidan, locket och baksidan, medan andra har fått en mer tydligt dekorativ utformning. På vardera kortsidan finns dubbla mässingshandtag, dels hörande till ett par draglådor, dels avsedda som bärhandtag. När de inte är i bruk ligger de helt infällda i schatullets kortsidor och stör på så sätt inte det intryck av slät, massiv låda som schatullet förmedlar.

Måtten på schatullet är: längd 61 cm, bredd och höjd 31 cm. Med sitt nuvarande innehåll väger det något mer än 34 kg.

Det karakteristiska i schatullets konstruktion är det sneda locket, som utfällt bildar nederdelen av en pulpet med sluttande skiva, klädd med grönt ylletyg och överst utrustad med fack för pennor, bläckhorn och sanddosa. Låset till schatullet är tillverkat i enlighet med en konstruktion av den engelske mekanikern

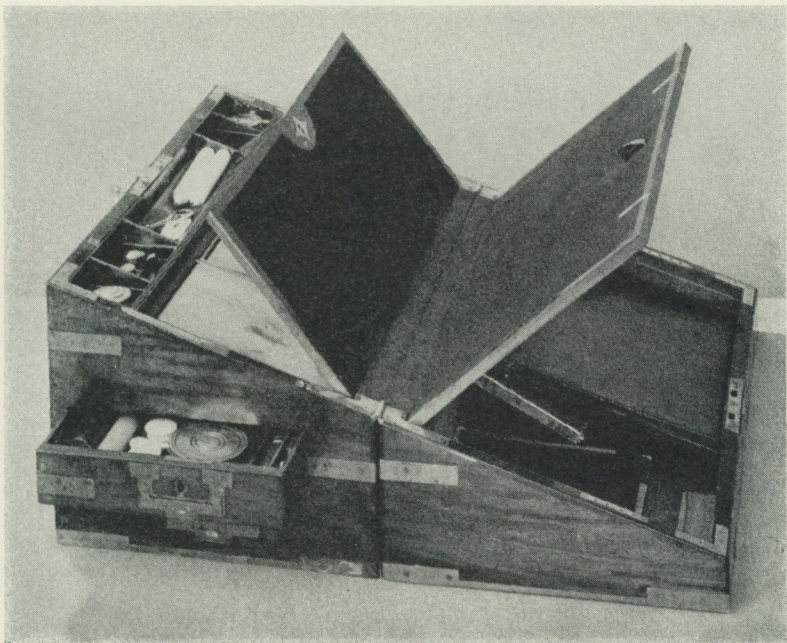
Joseph Bramah (1749—1814), eljest känd som vattenklosettens uppfinnare.

Under pulpetens sluttande skiva finns det två rymliga fack, det övre låsbart och försett med lösa insatslådor samt ett antal finurligt dolda lönnfack. För att göra schatullet lättare tillgängligt har tillverkaren låtit nederdelen av det ganska djupa schatullet upptas av två skjutlådor — den övre smalare och kortare — utdragbara från var sin av schatullets kortsidor. Förklaringen till lådornas olika format visar sig vara, att det utrymme som man sparar in genom att göra den övre lådan mindre har utnyttjats för några av lönnfacken.

Den typ som det Dueska reseschatullet företräder är inte ovanlig. I Nordiska museets samlingar finns inte mindre än tio stycken av detta eller närbesläktat slag, det troligen äldsta från 1700-talets slut, signerat av hovschatullmakaren Johan Christian Lining (mästare 1779, död 1801). De variationer som kan förekomma gäller i allmänhet material, storlek och inredning, medan i ett fall uppbyggnaden är något avvikande från den vanliga. Ett av stockholmsmästaren Fredrik August Eckstein (mästare 1794, död 1814) signerat schatull har nämligen överst ett vanligt lock som man först måste slå upp innan pulpetdelen kan fällas ut.

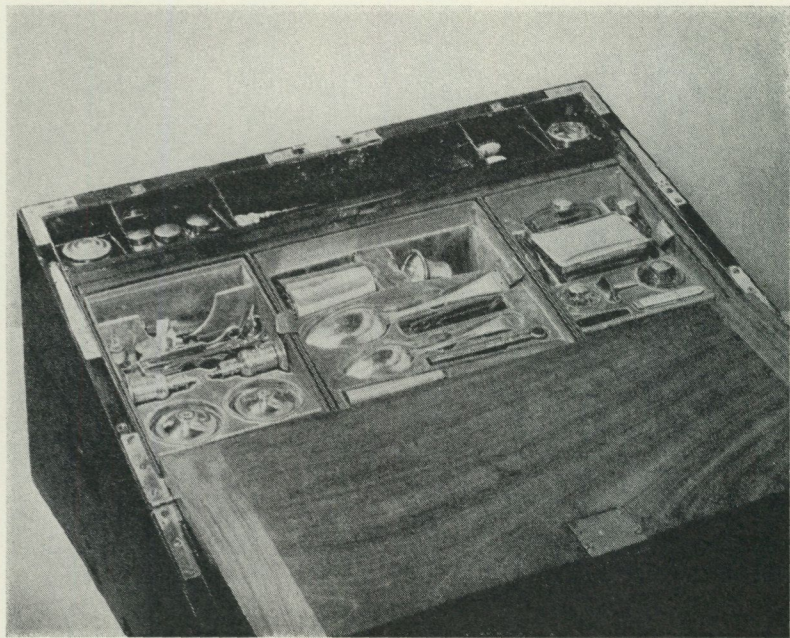
Tack vare bestämda ägaruppgifter för några av de osignerade skrivschatullen kan hela denna grupp hänföras till 1700-talets slut och 1800-talets förra hälft — under alla omständigheter kan skrivschatullen knappast tänkas ha vare sig tillverkats eller ens brukats mer än något årtionde efter 1800-talets mitt, då ju själva resandet vid denna tid kom att i grund förändras av järnvägarna. Av mer kända ägare till museets skrivschatull märks bl. a. professorn och skalden C. W. Böttiger (1807—1878) och den danske prästen och författaren N. F. S. Grundtvig (1783—1872), som skall ha begagnat sitt schatull under en Englandsresa år 1843. Av något avvikande utseende är ett svartlackerat schatull med beslagen av vitmetall i stället för den i regel brukade mässingen, vilket ursprungligen skall ha ägts av häradshövdingen i Vetlanda, Nils Ludvig Ramberg (1819—1872).

Ett stort engelskt skrivschatull i museets ägo kan tänkas ge en antydan om i vilket land man bör söka förebilderna för denna

Schatullet utfällt. Under de två lock som tillsammans bildar skrivytan skymtar en del av de insatslådor, etuier och fodral, i vilka schatullet inventarier är förvarade. I den utdragna sidolådan syns några av toaletsakerna.

typ av skrivschatull. Även det schatull som har antagits vara det äldsta i samlingen pekar åt samma håll, då dess mästare, Johan Christian Linning, hade utbildats bl. a. i London, där han en tid även innehade en verkstad tillsammans med sin halvbroder Christian Fűrloh. Emellertid lämnar de vanliga mönsterböckerna oss i sticket när det gäller att få bevis för schatullens härkomst. Uppenbarligen har man i allmänhet betraktat schatull som alltför enkla och obetydliga föremål för att tagas med bland mönster-ritningarna för möbler. Varken hos Chippendale eller Hepplewhite förekommer något, medan det i Thomas Sheratons "The Cabinet-Makers and Upholsterers Drawing-Book" (3:e uppl. London 1802) verkligen finns ett förslag till ett reseschatull för

Det övre pulpetfacket är inrett med tre lösa snedlådor innehållande belysningsattiralj, matsilver och toalettsaker. Högst upp syns facken för skrivmaterialet, bl. a. pennor, bläckhorn, sanddosa och penntorkare.

en dam, "intended to accomodate her in her travels with conveniences for writing, dressing, and working". Uppbyggnaden hos detta är emellertid en helt annan än hos de här behandlade miniatyrpulpeter. Formen är det konventionella skrinets; skrivmöjligheterna är tillgodosedda genom en draglåda med plats för bläckhorn, pennor och sanddosa och med en skrivskiva, som när skrivlådan är utdragen kan stödas mot schatulle's framkant. Huvudparten av schatulle's utrymmen är vidare avsedd att innehålla toalett-föremål — "powder, pomatum, scent-bottles, rings &c" — och även sysaker, bl. a. en liten vinda för spets, "a roller for the purpose of fixing and winding up lace as it is worked". Schatulle's feminint eleganta karaktär är således starkt framhövd.

Nordiska museets engelska schatull är signerat av N. Middleton

i London, tyvärr inte upptagen i tillgängliga uppslagsverk över Londonsnickare, varför det är omöjligt att få en exakt datering av schatullet — gissningsvis tillhör det 1800-talets förra del. Middleton var inte endast schatullmakare. Enligt det tryckta adresskortet tillverkade han, förutom "Writing & Dressing Desks & all kinds of Portable Cases for Travelling", även pennor, anteckningsböcker, färgkritor och kopieringsapparater, det senare exemplifierat i museets schatull, vars skjutlåda innehåller just en dylik anordning för duplicering av skrivelser. I storlek är f. ö. det engelska schatullet det som kommer närmast det Dueska. Några detaljer antyder även den nära släktskapen dem emellan. Sålunda är placeringen av lönnlådorna — innanför bakstycket i det övre pulpetfacket — direkt överensstämmande hos de båda schatullen, likaså belysningsanordningen med skruvhål i pulpetens övre kant för ett par lösa ljuspipor. Ett rutnät av diagonalt spända band på undersidan av det nedre pulpetlocket, avsett som hållare för brev, teckningar och souvenirer, är en lustig och praktisk detalj, som ävenledes återfinnes hos båda.

Formatet är annars det som ytligt sett skiljer det Dueska skrivschatullet från de övriga av denna typ. Det är avsevärt större och även mer innehållsrikt, inte endast vad beträffar föremålsantal utan även i fråga om inventariernas art. Av fackinredning och i undantagsfall bevarade föremål i skrivschatullen i Nordiska museets ägo framgår att dessa har innehållit i stort sett endast skrivmaterial. Excellensen Dues schatull rymmer däremot en rik uppsättning toalett-föremål, matbestick, verktyg och instrument, spel, rökdon m. m., och det kan därför betraktas som en hybrid mellan det vanliga skrivschatullet och de olika slag av reseschatull, som innehållande toalettsaker och en mängd andra som outhärliga betraktade småting kunde ingå i en resandes bagage.

En jämförelse med inventarierna i det ovanligt kompletta reseschatull, som har tillhört kaptenen vid Södermanlands regemente, kammarherre Johan Creutz (1792—1834), ger också vid handen att det Dueska schatullet på intet sätt står detta representativa reseskrin efter vad gäller innehålllets rikedom och elegans. Tvärtom är de behov som det Creutzka schatullet kan tänkas tillfredsställa i långt högre grad möjliga att tillgodose med hjälp

av innehållet i excellensen Dues skrivschatull, som dessutom antyder en rad märkvärdiga intressen hos ägaren — en utsökt verktygsuppsättning för finsnickeri och en samling fiskredskap, för att nämna några exempel, får väl anses snarare representera några av ägarens specialintressen än fylla några praktiska behov under resorna.

Schatullet är som nämnts till sin typ ett skrivschatull, och även om det innehåller en rik samling föremål från olika användningsområden bildar skrivsakerna dock en mycket framträdande grupp. I det nedre pulpetfacket finns sålunda ett elegant etui, klätt med grön chagrin och med en stämplad guldbård runt lockets kant. Etuiet är försett med fördjupningar för de olika föremålen — av vilka tyvärr de flesta nu saknas — och har samma klädsel av röd, numera till brunrosa färg bleknad sammet som återfinnes också på andra ställen i schatullet. En mässingslinjal, en blyertspenna och en anteckningsbok med evighetskalender och med tjocka, svartmålade blad för griffelskrift mellan de vanliga anteckningsbladen hör till det av etuiets innehåll som ännu finns kvar. Ett litet munlacksigill med elfenbensskäft och stamp i form av en refflad, förgylld mässingsplatta är det elegantaste föremålet, medan en gåspenneformerare med enkel, funktionell form representerar det praktiska. Det ungefär decimeterlånga ebenholtsinstrumentet tillhör den vanligaste typen av pennformerare, med i ena änden en liten tång för den första tillklippningen av gåspennan och i den andra änden ett utskjutbart knivblad — en pennkniv i ordets regelrätta betydelse — med vilket man skar den långsgående slits på pennspetsen, som även förekommer på vanliga stålpennor. Intill knivbladet finns till slut en liten avbitare, som användes vid tillklippningen av gåspennans spets.

Det mesta av skrivmaterialet återfinnes som sig bör i facken överst på skrivpulpeten. Ett bläckhorn av slipat glas med specialkonstruerad tillslutningsanordning från Horsley & Cooper i London har som pendant en sanddosa av glas med huv och ströare av förgylld mässing; den innehåller i stället för sand ett gult metallpulver, som säkerligen hölldes tillbaka i dosan efter an-

vändningen — ströaren har i mitten en fördjupning för att underlätta denna procedur.

Egendomligt nog saknas gåspennor — de som från början tillhört schatullet har väl förbrukats och sedan blivit bortkastade — men för den skull fattas det inte skrivverktyg: en griffel i silverhållare, en bläckpenna med emaljmalat porslinsskaft och med mässingshållare för stålpena, en blyertsstiftpena med benskaft, för att nämna några. Till den sistnämnda pennan hör en pappask med blyertsstift, ett säkerligen tidigt exempel på emballage av skrivmaterial — dessutom i ett mycket raffinerat utförande: blyertsstiften förvaras nämligen i små fina glastror — ett i varje rör — som sitter prydligt uppradade i asken, vilken har en tryckt etikett "S. MORDAN & CO'S LEADS". Av engelsk härkomst är också en raderkniv från M. Mayers & Son och ett stift för borttagning av bläckfläckar tillverkat av Perry & Co.

Elegant form kännetecknar en penntorkare med Dues monogram; den består av två skinnklädda torkdynor, sammanhållna av en böjd stålfjäder och på utsidan klädda med fint rött skinn. Till de mer anmärkningsvärda skrivtillbehören kan även räknas ett resebläckhorn av svartlackerad plåt. Det är ett drygt decimeterlångt rör, något vidare i den ände där bläckbehållaren finns och med plats för en skrivpena i den smalare delen; motsvarigheter till denna form av bläckhorn förekommer, men då vanligen i annat material — horn, ben eller dylikt. Med sitt behändiga fickformat skulle resebläckhornet nästan kunna betraktas som reservoarpennans föregångare.

Till försegling av brev användes naturligtvis vanligt lack, och bland det övriga skrivmaterialet återfinns också mycket riktigt en liten svart lackstång. Långt viktigare i detta sammanhang var emellertid munlacket, de små runda färggranna lappar, som, efter att ha fuktats, bekvämt och snabbt kunde anbringas på ett brev som sigill. Bland 1800-talets skrivtillbehör är munlacket mycket vanligt, ofta förvarat i små grant utstyrda dosor och askar. I allmänhet var oblaterna, som munlacket även benämndes, tillverkade av vetemjöldeg: "Oblater, gemenligen af fint hvetmjöl eller stärkelse och vatten, samt bakas sedan i ett tunnros jern; de till bref uttagas sedan med dertill inrättadt jern; till de röde

inblandas i degen zinober eller mönja, till de gule gummi gutta, till de svarte brännvin och kimrök; fås från Nürnberg, England och flerstädes" (L. N. Synnerbergs Waru-Lexicon, Göteborg 1815). Det munlack som fyller ett av facken i Dues schatull kan emellertid knappast vara tillverkat av sådana ingredienser; dessa oblater är gjorda av ett helt genomskinligt, gelatinliknande ämne, som mycket skiljer sig från munlacket av vanligt slag. Kanske vetedegskakorna hade blivit omoderna; ännu 1870 anges emellertid i Nisbeths Handelslexikon vetemjöl och vatten som det enda råmaterialet för brevooblater.

När man lyfter på locket till det övre pulpetfacket visar sig tre snedlådor, innehållande belysningsredskap, toalett föremål och ätverktyg. Lådorna har samma eleganta inredning med urtag för de olika föremålen och med klädsel av sammet som det stora skrivetuiet i det nedre pulpetfacket hade.

På ett sätt intressantast är toalettgarnityrets smyckeask, en liten slipad glasask med trycklock av silver, som är stämplat år 1832 av Stockholmsguldsmeden Anders Jonas Björkman, vilken även har tillverkat silverhuvorna till fackets fem slipade toalettflaskor i olika format. Glasaskens översida har nämligen gjorts sluttande, tydligen för att asken skall få rum under det lutande locket till snedlådan. Härigenom skulle man kunna fixera den senast möjliga tidpunkten för schatullets tillkomst till år 1832, då silverlocket med sin speciella form blev stämplat. Flera av de daterbara inventarierna i schatullet har emellertid tillverkats långt senare; givetvis skulle silverlocket ha kunnat ändras efteråt för att passa till schatullet, men man kan samtidigt ta för givet, att schatullet under den tid det varit i bruk har kompletterats med åtskilliga ting som ägaren har ansett sig ha användning för. Ett stöd för teorin att schatullet skall ha tillverkats omkring 1830 utgör det förhållandet, att inte något av de föremål som man med säkerhet vet är av senare datum ingår i de specialgjorda facken utan äro placerade i sidoutrymmena med enklare — och senare — inredning.

Förutom de här nämnda föremålen innehåller toalettgarnityret även en liten parfymtratt av silver, tillverkad 1825 i Stockholm av P. A. Sjöberg, en fruktkniv med silverblad och pärmorskaft

samt en liten skarpslipad lancett, enligt märkningen C. F. P. förfärdigad av instrumentmakaren vid Karolinska institutet C. F. Ponsbach, verksam under 1800-talets första decennier.

Resten av schatulle's toalettsaker — av en mer utpräglad maskulin karaktär — återfinner man i den mindre draglådan på schatulle's ena kortsida. Silverföremålen här — en rakborste med skaftet även tjänande som etui, en tvålask och en kastrull för rakvattnet — äro alla från 1840-talet, tillverkade av Stockholmsmästarna A. W. Arnessen och J. E. Torsk. Två rakknivar av Sheffieldtillverkning har på sina benskäft dels excellensens initialer F. D., dels inskriptionen "Har tillhört Kong Carl Johan", vittnande om Dues intima och långvariga kontakt med kungahuset, knuten redan 1815 då han bl. a. på grund av sina goda kunskaper i franska språket blev adjutant hos prins Oscar.

Till rakdonen hör även ett cylindriskt raktvålsetui av ben samt en strigel med mahognyskaft och elegant fodral i grönt skinn med stämplad guldbård. En lång slipad glasflaska med glaspropp och silverhuv kan ha innehållit olja till strigeln.

Det tidigare nämnda årtalet 1832 återkommer i ytterlådan på ett originellt sätt. I ett av de innersta facken, vilka inom parentes sagt är klädda med orangefärgat papper i motsats till de yttre som har klädsel av tunt, rött skinn, finns en avlång klädesborste, vars svarta tagelstrån mot en botten av vitt tagel bildar det ominösa årtalet, f. ö. det år då den 36-åriga statssekreteraren Due blev utnämnd till ordensceremonimästare vid hans majestäts ordnar i Norge.

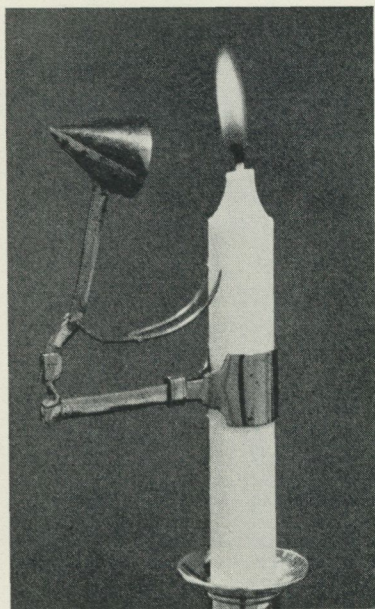
Innehållet i "belysningsfacket" utgörs av ett par små silverljusstakar och en ljussax av silver, tillverkade av A. J. Björkman i Stockholm 1832, ett stort, vackert polerat eldstål samt diverse tillbehör till stakarna. Dessa består helt enkelt av en rund fot och en avskruvbar ljuspipa, som när schatullet är öppet kan fästas vid skrivpulpetens överkant. De båda ljuspiporna kan också användas tillsammans med en ledad mässingsarm och en tillhörande ståndare, som skruvas fast på pulpetens vänstra sidokant; på så sätt kan man få en ställbar ljuskälla, som när de tillhörande gröna solfjädersskärmarna är i bruk sprider ett milt och behagligt ljusken över pulpetens gröna skrivyta. Ett annat tillbehör är en

automatisk ljussläckare, vars böjda, gaffelliknande utlösningssarm stöder mot ljuset och träder i funktion när detta har brunnit ned till en viss punkt.

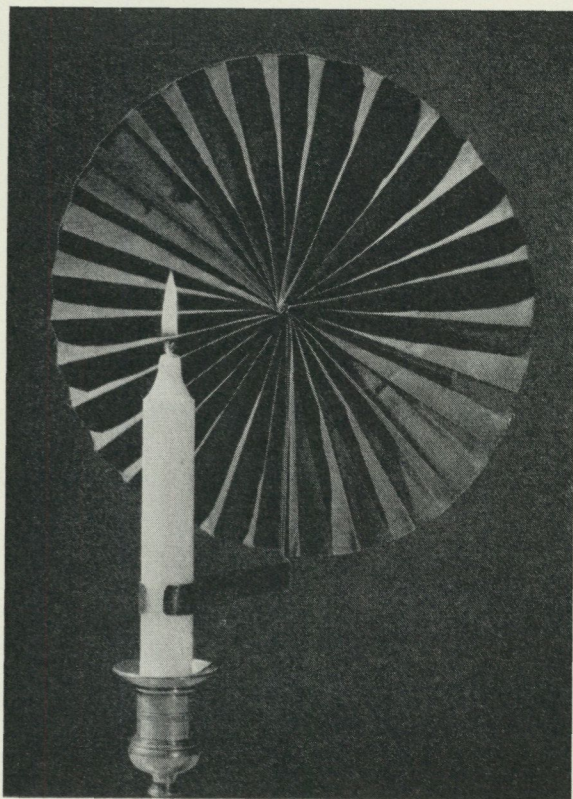
Matsilverfacket har plats för två svängda bågare, av vilka emellertid den ena saknas. Där har även en silverringklocka sin plats, tillverkad 1883 av A. J. Björkman, som hör till de silversmeder som Due har begagnat sig av ganska flitigt. Inuti den kvarvarande bågaren förvaras i en lös insats en äggkopp, den yngsta medlemmen i matsilverfamiljen med 1844 som tillkomstår; mästare är C. G. Snack i Stockholm. Det övriga — även bågaren — är förfärdigat av den tidigare omtalade P. A. Sjöberg mellan åren 1827 och 1832 och utgöres av matkniv, matgaffel och matsked samt dessert- och teskedar. Med undantag för matkniven, som har ett slätt åttkantigt skaft, är ätverktygen utförda i den gammalfranska modellen, som trots sitt namn troligen är en svensk nyskapelse — visserligen efter franska mönster — av Pehr Zethelius på 1790-talet, och som var utomordentligt populär under hela 1800-talet och ännu längre. Det är betecknande att schatulle's matbestick inte är alldeles enhetligt. Redan på 1700-talet hade man gjort bestick med samma dekor på kniv, gaffel och sked, men det tjocka, gjutna knivskaftet skilde sig från skedarnas och gafflarnas platta skaft i så hög grad att man ännu in på 1800-talet föredrog att låta kniven få en — ofta enkel och neutral — utformning, som skilde sig från gaffelns och skedens rikare dekor. — I skarpaste kontrast mot det prydligt glänsande matsilvret står en kraftig hopfällbar kniv-gaffel, signerad av den ovannämnda Ponsbach och med all säkerhet avsedd som förskärare och stekgaffel. — Till början av en måltid hör den praktiska korkskruven, medan tandpetaren i silverhylsa säkerligen har kommit till användning först på ett avsevärt senare stadium.

Om man lyfter upp de tre snedlådorna ur det stora pulpetfacket, kan man komma åt några av schatulle's lönnlådor. Bakstycket i facket kan — om man känner till knepet — nämligen lös göras, varvid fyra små skjutlådor under pulpetens pennfack blottas. Mekanismen som håller bakstycket är tilltalande fyndigt konstruerad: man vrider om nyckeln till schatulle's huvudlås och trycker därefter med en pryl ned en liten stålstång inuti själva

Den självutlösande ljussläckaren representerar en av sidorna hos schatullets föremål, den praktiska, som oftast uttrycker sin egenart med en enkel, saklig form.

låset, varvid bakstycket lösgörs och kastas fram av en kraftig stålfjäder. Av de fyra lönslådorna innehåller en souvenirer, en annan små enkla men mycket prydligt svarvade schackpjäser i björk, den tredje spelmarker av ben i vitt, rött, blått och svart, och den fjärde en uppsättning akvarellfärger. Akvarellådan är försedd med en etikett med fabrikörens namn, L. C. Hasselgren i Stockholm. Om denne vet man att han 1806 — vid 26 års ålder — öppnade en butik för bl. a. ritfärger, vilken efter hans död 1848 övertogs av sonen Ludvig och 1884 övergick i en annan familjs ägo. Överst i lådan ligger en palett av matt glas, och därunder finns det i bottenfacket och i en lös insats plats för penslarna och för 24 olika färger, var och en försedd med en tryckt etikett; bland välkända namn som cinnober, umbra, indigo och ockra finner man också numera bortglömda beteckningar som ryssgelb, Columbinerlack, schifferhvit och königsgelb. Många av de bevarade färgkakorna är tydligen de ursprungliga, med eleganta reliefdekorer framställande Pallas Athena och ett

*Solfjäders-
formade ljusskär-
mar av grönt
veckat siden
ingår i belys-
ningsattiraljen.*

svenskt-norskt alliansvapen, det senare ett motiv som visserligen bör ha passat Due förträffligt men som tydligen har använts allmänt av Hasselgren, då det även förekommer i ett annat bevarat exemplar av dennes färglådor. En prisuppgift på Hasselgrens färglådor från år 1847 finns i en katalog från utställningen av "Svenska Slöjdprodukter" i Stockholm: "Ludv. Hasselgren, Malmskillnadsgatan 40 samt St. Nygatan 6. Större ritfärglåda med 24 färgstycken, kostar 8 R:dr. Mindre ritfärglåda med 24 färgstycken, kostar 4 R:dr 16 sk."

Sedan man väl har kommit åt de här nämnda lönnlådorna är det relativt lätt att fortsätta in till ytterligare några av schatullets

hemliga utrymmen. Till höger i facket är botten lös och döljer två insatser med samma eleganta sammetsklädsel som i de tre snedlådorna med silver. Den undre insatsen innehåller ett ritbestick med passare, dragstift, gradskiva, vinkelhake och linjal av mässing; den senare är försedd med en s. k. transversalskala — med vilken man kan mäta med en noggrannhet av en tiondedels millimeter — och dessutom märkt med Kungl. Lantmäteri Contoires initialer "K L C" samt bokstäverna "J. H.", syftande på instrumentmakaren J. Hofgren, som från 1700-talets slut till omkring 1840 var verksam där och troligen kan betraktas som tillverkare av hela besticket.

I den övre insatsen finner man bl. a. en kompass, ett förstoringsglas och ett eldstål i form av en dosa med plats för fnöske och flinta; såväl undersidan som locket är dekorerade med guldetningar av det slag som är vanligt på eldstålen från 1700-talets slut till mitten av 1800-talet. En fyrledad tumstock med mässingscharner är indelad i fyra olika slag av tum, svenska verktrum, engelska och rhenländska tum samt parisertum; den är signerad Z. R. 1830, vilket förmodligen avser en engelsman vid namn Z. Real.

Det mest anmärkningsvärda är förekomsten av ett litet enkelmikroskop med två extraobjektiv. För den naturvetenskapliga forskningen — inte minst den botaniska och entomologiska — hade förstoringsglasets och senare mikroskopet kommit att spela en stor roll. Redan omkring 1600 hade det sammansatta mikroskopet, med ett system av två eller flera linser, blivit uppfunnet av holländarna Hans och Zacharias Jansen, men svårigheter att fullkomna uppfinningen — problemet att få det sammansatta mikroskopet akromatiskt löstes först under 1800-talet — gjorde att man för exempelvis botaniska undersökningar kunde vara bättre betjänt av ett enkelmikroskop, dvs. ett starkt förstoringsglas, som tillsammans med en reflexspegel och en objekthållare var fäst vid ett vertikalt stativ. Ett av Linné använt mikroskop (Linnémuseet), tillverkat troligen mellan 1735 och 1738 av instrumentmakaren J. Cuff i London, är av detta slag, och ännu så sent som 1849 gjorde O. P. Hamberg i Stockholm ett enkelmikroskop av Cufftyp för botanikern K. F. Thedenius. — Tyvärr

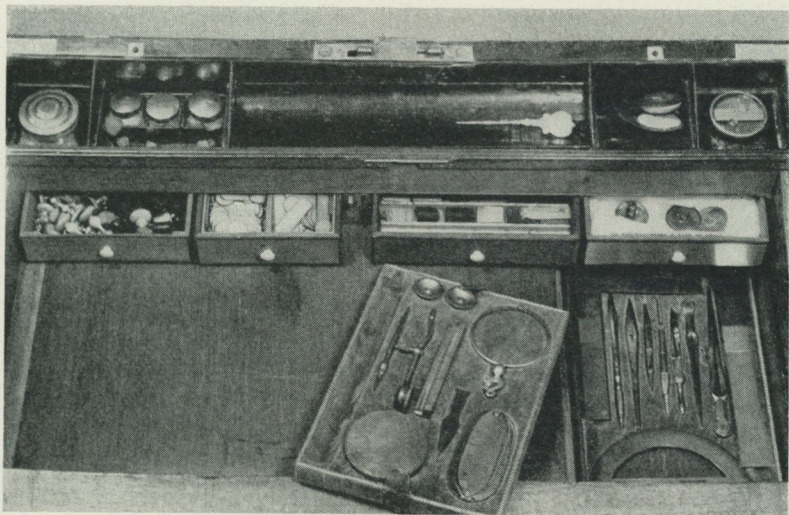
saknas stativet till Dues mikroskop, varför man inte kan säga om det varit utrustat med någon belysningsspegel. I sitt nuvarande skick ser instrumentet därför synnerligen anspråkslöst ut med en liten, starkt kupig lins fästad på en mässingsarm och därunder en skruvpincett som objekthållare. Anledningen till att Due har utrustat sitt reseschatull också med ett mikroskop är olyckligtvis okänd — något speciellt intresse för blommor eller insekter är inte omvittnat.

Innanför facket med ritbestick och instrument finns ytterligare ett lönnrum, vilket man kan öppna genom att trycka på en bestämd punkt på en av fackets väggar. Man finner där två draglådor innehållande några minnen från Frederik Dues fränfälle 1873.

Det mest heterogena innehållet av alla schatullets utrymmen har otvivelaktigt den större av de båda utvändiga draglådorna. Inventarierna här hör till de mest olika användningsområden, men de har dock det gemensamt att de i likhet med det mesta i det Dueska schatullet äger en kvalitet och ofta en utsökthet, som gör att schatullet intar en absolut särställning bland det som bevarats av detta slag.

Ytterst i lådan finner man schatullets lilla arsenal, för vilken den tidigare omtalade inredningen med klädsel av en gång djupröd sammet har kommit till användning. Det är två endast 17 cm långa resepistoler med flintlåsmekanism, signerade av den franske mästaren G. Deuilleres i Liège (känd omkr. 1750) och försedd med en elegant graverad rokokoornering. Till pistolerna har i schatullet fogats en komplett uppsättning tillbehör: ett kruthorn av koppar med en mässingshuv som även kan tjäna som krutmått, en kullång att gjuta kulor i, ett universalverktyg med avbitartång och korkskruvslik krats, ett separat krutmått och en liten ask för blykulorna, vilken på nytt har blivit fylld tack vare den nuvarande ägarens lust att utröna hur de gamla verktygen har fungerat.

Ovanför pistolfacket förvaras i en likaledes sammetsklädd insats en samling rökdon, som — om schatullets eleganta fackinredning har kommit till redan på 1830-talet — hör till det mer svårförklarliga. Förutom en plåtask med eldon — stål, flinta

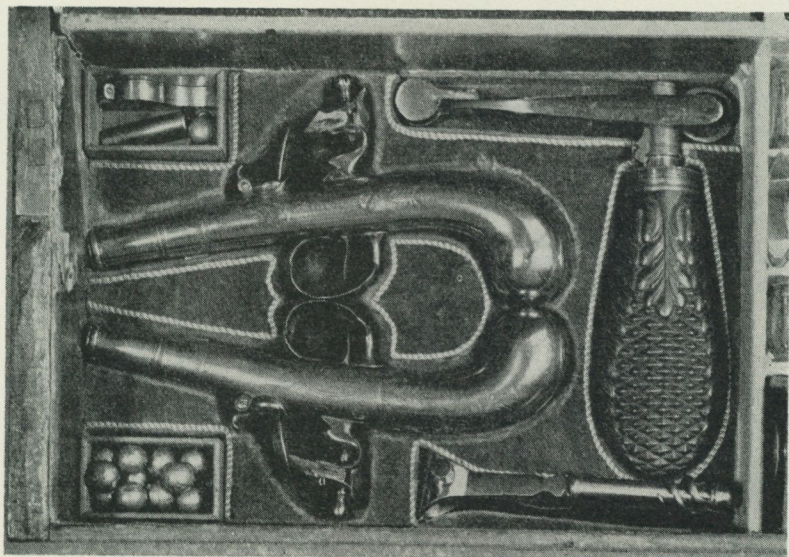

De fyra lönnlådorna under pennfacken innehåller dels souvenirer, dels "nyttosaker" — schackpjäser, spelmarker och akvarellfärger. I de två sammetsklädda insatserna framför lådorna förvaras ett ritbestick och en samling instrument, bl. a. ett enkelmikroskop med två knappliknande extraobjektiv (t. v.).

och fnöske — ett cigarrfodral av mässingsplåt med en målad figurscen, "The chiltered peasants", samt en svarvad snusdosa av trä, på ovansidan dekorerad med en målning efter den holländske landskaps- och djurmålaren Berchem (1620—1683), finner man nämligen en liten hållare av silver som otvivelaktigt är avsedd för cigaretter. Nu var cigaretter sannerligen inte vanliga i Europa förrän mot slutet av Frederik Dues liv (han avled som nämnts 1873). Ursprungligen en orientalisk form av rökverk spred sig cigaretterna först under 1800-talets senare hälft till Europa och Amerika, och ännu så sent som 1871 omnämnas de i Hugo Nisbeths handelslexikon mer som ett kuriosum: "Utom de vanliga, förfärdigas cigarrer äfven i åtskilliga andra former, t. ex. små lätta dam-cigarrer, pappers-cigarrer, efter mönster af spanska cigaretas, hvilka bestå af mycket fin, skuren tobak, inlindad i tunnt hvitt papper." Huruvida Due verkligen själv — och så tidigt som på 1830-talet — kan ha rökt cigaretter är ovisst. I

vilket fall som helst förefaller det som om de två cigarrettrullningsapparater som förvaras i ett intilliggande fack vore av betydligt senare datum. — Till tobaksutensilierna hör även en stor slipad glasflaska för piptobak, som för att tobaken skall behålla sin fuktighet är mycket omsorgsfullt tillsluten, ytterst med en skruvhatt av tenn och därunder med en kraftig kork; till dess tennskoning passar en gängad nyckel, som förvaras i en särskild hållare i ett hörn av facket — ett mycket betecknande exempel på den ordning som i varje detalj präglar schatullets inredning.

I en mahognylåda med skjutlock — i facket intill pistolerna — förvaras fiskedonen, två prydligt upplindade metrevar med sänke och flöte, ett litet papperspaket med reservsänken och 2 brev med metkrokar försedda med sentafs. Redan tidigare har ifrågasatts huruvida excellensen Due, om det nu är han som har låtit fiskedonen ingå i utrustningen, verkligen har ansett att dessa skulle komma att ha en praktisk betydelse för försörjningen under resan — hur dålig kost gästgivargårdarna än kan ha bjudit. Om förekomsten av fiskredskapen tycks antyda en passion för aborrmete hos schatullets ägare, finns det i denna "blandade" låda en grupp föremål som pekar på också andra hobbyintressen. Innerst i lådan förvaras nämligen en uppsättning verktyg av närmast miniatyrartat slag, som knappast kan ha spelat rollen av reparationssats för exempelvis resvagnen utan endast har räckt till för de finaste snickeriarbeten. Stommen i verktygsuppsättningen utgöres av en endast 22 cm lång borrarväng och ett litet mässingsbeslaget trähandtag, till vilka hör ett mycket välförsett fodral — av grönt skinn med rosa sidenfoder — innehållande håljärn, filar, borrar, knivblad, spikutdragare, sågblad, prylar och en endast 45 mm lång hammare. Detta utomordentliga lilla verktygsbestick kompletteras av ett skruvstycke av stål med ett elegant profilerat skaft, en lövsåg, en dubbel krumcirkel och en järntving. Särskild uppmärksamhet är de två återstående föremålen i facket värda: ett vattenpass av mässing signerat "Rospini Kärntnerstrasse Wien", som kanske har anskaffats under de år — 1858—1871 — då Due var bosatt i Wien i egenskap av envoyé extraordinaire och ministre plenipotentiaire; vidare en fyrledad tumstock med mäs-singscharner, vilken uppvisar det originella draget att den är

De franska flintlåsapistolerna från 1700-talets mitt — endast 17 cm långa — kompletteras av en kultång (överst t. h.), ett kruthorn av koppar och ett universalverktyg med avbitare och krats m. m.

graderad från höger till vänster; anledningen till detta har förmodats vara att det vid mätning med vänster hand — då den högra handen samtidigt har använts att skriva med — skulle vara lättare att handskas med tumstocken om skalan var omkastad. Tumstocken är en engelsk fot lång och har antagits vara tillverkad i England, förmodligen någon gång under tiden 1800—1860.

Långt viktigare ur praktisk synvinkel än den miniatyrartade verktygsuppsättningen är de sysaker, som förvaras i en liten plåtsk, klädd med röd chagrin. Syasken har ett mycket anspråkslöst innehåll, men som så ofta när det gäller detta schatull kan man finna exempel på ägarens sinne för kvalitet även i de minsta detaljer. Måttbandet är sålunda av ljusblått siden och kan när det inte används vindas upp i ett pärlemorhölje i tunnform; en påminnelse om unionstiden utgör samtidigt måttsenheterna på bandet, vilket på den ena sidan har den svenska och på den

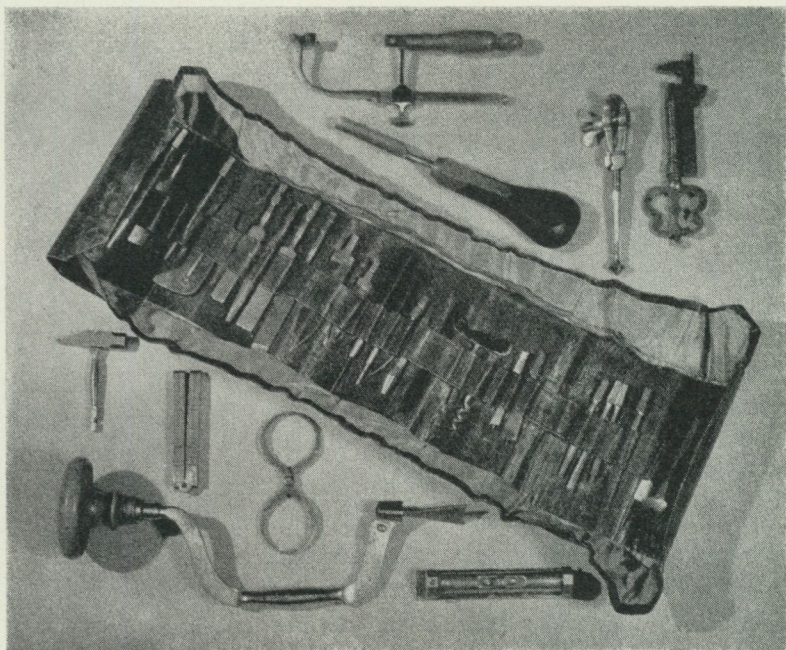
I en av de yttre draglådorna förvaras rakdonen — strigel i chagrin-fodral, kastrull av silver, rakborste, cylindriskt raktvålsetui och två rakknivar av Sheffieldtillverkning, de senare en gåva till Frederik Due från Karl XIV Johan. Klädesborstens svarta tagel bildar året 1832, omkring vilken tid schatullet troligen har tillverkats och till större delen inretts.

andra den danska alnen. Nålarna är däremot av engelsk härkomst; den tryckta etiketten på nåletuiet av papp i chagrinimitation omtalar att det innehåller "a choice of fine Needles for fair hands" och att tillverkare är R. Hemming & Sons. Garn och tråd i olika grovlekar och kulörer finns upplindade på spolar och metallstjärnor. En silverfingerborg, en benpryl med en snidad figur i änden och en ring av blått vax — att användas vid nålpåträdnings — kompletterar den lilla samlingen av sysaker.

Den stora sidolådans frågetecken är en klockformig skål av svagt blåskimrande opalglas, vilken något så när passar till en trefot av mässing. Ett litet brunt märke på insidan av skålens kant har givit upphov till gissningen att det är fråga om en oljelampa, och att den bruna fläcken har åstadkommits av lampveken som vilat mot kanten. Andra sidor av "eldens ekonomiska användning" — titeln på en av Nordiska museets forna utställningar — representerar en glödtång av mässing i saxmodell, utfälld 40 cm lång, och en liten enkel handlykta av guldfärgad bleckplåt. Hit kan även räknas en spritlampa med huv och fyrbent ställ av silver, den förstnämnda stämplad av Gustaf Folcker i Stockholm 1832. Stället, bestående av en ring och fyra räfflade ben som kan träs över spritlampans glasbehållare, utgör ett stadigt underlag för exempelvis rakvattenskastrullen i den andra draglådan. Till spritlampan hör kanske också de två små glasflaskorna — för spriten — i ett intilliggande fack, vilkas silverhuvor har tillverkats 1832 av den ofta nämnde Anders Jonas Björkman.

I draglådan finns även schatullets spelkort, förvarade i två röda pappfodral. Varje fodral har dubbla lekar, i det ena emellertid blott de lägsta "hackorna" i varje färg, från tvåan till sexan. Kortens baksidor är dekorerade med enkla upprepningsmönster — slingor och prickar — i rött eller blått. Kungarna och drottningarna har traditionsenligt givits de namn som har använts på spelkort ända från 1400-talets början och in i vårt århundrade: David och Pallas (spader), Charles och Judith (hjärter), Caesar och Rachel (ruter) samt Alexander och Argine (klöver). Tillverkningsstämpeln på de fullständiga lekarnas ess talar om att korten är tryckta vid Lithographiska Aktiebolaget i Norrköping, som från starten 1858 bl. a. hade spelkort som specialitet.

Om spelkortet har sitt intresse som representanter för den mass-tillverkade "vardagsvaran", så är deras absoluta motsats det andra spelet i schatullet. I det nedre pulpetfacket förvaras nämligen ett kombinerat schack- och brädspele, som med sitt omsorgsfulla hantverksutförande och sin utsökta estetiska effekt är ett nästan fullkomligt prov på det unika konstföremålet. Det hopfällbara spelet är tillverkat av brun saffian med schackbrädans

Stommen i schatullets miniatyrartade verktygsuppsättning utgöres av ett inventiöst skinnfodral med tillhörande verktygsskaft och borrarväng, den senare endast 22 cm lång.

rutor och brädspelets flikar markerade med pålagda färger i klar-rött, mörkgrönt och citrongult, som tillsammans ger en färg effekt av ovanlig friskhet. Dekorationen i övrigt inskränker sig till en guldstämplad spetsbård i kanten och fina guldprickade konturer på rutor och flikar. Mästaren till spelet är känd: den till kantbården använda stämpeln har återfunnits i Norstedts stora samling av bokbindarstämplar, varigenom spelbrädet har kunnat bestämmas som ett verk av stockholmsmästaren C. M. Andersson, som etablerade sig 1825 och fem år senare blev utnämnd till hovbokbindare. C. M. Andersson var ansedd som sin tids förnämste bokbindare i Stockholm; spelet tillhör troligen 1830-talet, då han ännu arbetade ensam. Senare fick han hjälp av sin son, och 1892 övertogs firman av P. A. Norstedt.

*

Järnvägarna betydde slutet för ett månghundraårigt och ofta starkt kritiserat skjutssystem med gästgivargårdarna som de resandes nästan enda möjlighet till rekreation. Säkerligen var den komfort, som gästgivarna kunde bjuda, av ett slag som i varje fall de förnämre resenärerna kunde ha anledning att ta del av med relativt blygsam uppskattning. De mest uppenbara fördelarna med det nya kommunikationsmedlet — bekvämligheten och den tidigare oanade hastigheten — kom emellertid att inte enbart betraktas som positiva egenskaper. ”Nu deremot flyger man med ångans tillhjälp på järnvägar genom landet. Det är visserligen vida bekvämare, men derigenom lär man mindre att känna landet och folket”, skriver 1878 den kände fornforskaren och zoologen Sven Nilsson i skildringen av en resa som han 1816 företog med hästskjuts. Naturligtvis kan Sven Nilsson i ett avseende ha rätt: de ibland sakligt, ibland lyriskt skildrande resebeskrivningarna i vår topografiska litteratur hör inte samman med järnvägstiden.

Ett mindre centralt område av resandet där järnvägarna verkligen åstadkom en förändring till det sämre var emellertid i fråga om bagaget. I varje fall de som tidigare rest i egen vagn hade haft förmånen av ett relativt obegränsat bagageutrymme, men med den nya tidens sätt att färdas följde en obönhörlig inskränkning av den personliga friheten på det området. Det var inte längre möjligt — och kanske inte heller så nödvändigt — att föra med sig en jättelåda på kanske 30—40 kg, innehållande endast diverse högst personliga småsaker. Att detta emellertid dessförinnan hade gått för sig visar tydligt excellensen Frederik Dues märkliga reseschatull, som inte endast från denna allmänna synpunkt kan tjäna som ett lärorikt exempel på en gången tids ”resekultur”, utan också, genom inventariernas ofta utsökta elegans, antyder något av samma epoks högtstående ”föremålskultur”.

J. B.

Vid utarbetandet av uppsatsen har i första rummet använts den inventarieförteckning, som 1957 upprättades av schatullets nuvarande ägare, kommandörkapten Edward Hamilton. Denne har för vissa delar av förteckningen begagnat sig av expertutlåtanden från amanuens Kersti Holmquist, Nordiska museet (silver), bokkonstnär Henrik Park, Esselte (schackspelet), styresmannen för Armémuseum Heribert Seitz (pistolerna) och assistent Lennart Way-Matthiesen, Tekniska museet (instrument och verktyg).